

**STEPHEN GOLDNER ȘI FABRICA DE CONSERVE
DE CARNE DIN GALAȚI (1844–1852)**

CONSTANTIN ARDELEANU

(Facultatea de Istorie, Universitatea „Dunărea de Jos”)

I. INTRODUCERE

La mijlocul secolului al XIX-lea, publicul britanic urmărea cu un interes enorm soarta expediției arctice a lui John Franklin, cea mai importantă misiune de explorare a Amiralității, poate echivalentul unei călătorii cosmice din zilele noastre. După trei alte aventuri polare (1818, 1819–1822 și 1825–1827) și o perioadă în care fusese guvernator al Tasmaniei (1836–1843), sir John Franklin s-a implicat în organizarea unei noi călătorii arctice, ce-și propunea să cartografieze regiunile necunoscute ale coastelor canadiene și să găsească atât de căutata „trecere de nord-vest”, legătura dintre Oceanele Atlantic și Pacific peste mările înghețate ale Nordului. Având la dispoziție două moderne vase cu aburi, „HMS Erebus” și „HMS Terror”, dotate cu cele mai performante dispozitive de navigație ale vremii și cu provizii îndestulătoare pentru trei ani, expediția condusă de aproape sexagenarul Franklin a pornit din portul Greenhithe în dimineața zilei de 19 mai 1845. După o scurtă oprire în Groenlanda, cele două bastimente, cu un echipaj de 129 marinari, s-au îndreptat spre regiunea Golfului Baffin și mai departe, dincolo de Strâmtoarea Lancaster. La doi ani de la debutul călătoriei, lady Jane Franklin, soția comandantului misiunii, a solicitat Amiralității să trimită echipaje de salvare, dar funcționarii londonezi nu au dat curs cererii decât anul următor, când, conform calendarului inițial, se epuizau proviziile îmbarcate în magaziile celor două nave. Faima lui Franklin și o recompensă de 20.000 £ au motivat un lung șir de încercări de căutare și salvare, în care au pierit sute de alți marinari sau simpli aventurieri¹, alimentând și mai mult emoția publică din jurul captivantului mister boreal. Primele urme ale misiunii lui Franklin – o tabără de iarnă și mormintele a trei marinari morți în iarna 1845–1846 – au fost găsite, în anul 1850, pe Insula Beechey, în canalul Wellington. Alte informații au fost obținute în anii următori de la locuitorii inuiți, martorii tăcuți ai tentativelor oamenilor lui Franklin de a se salva în pustiul de gheață din nordul Canadei.

¹ W. Gillies Ross, *The Type and Number of Expeditions in the Franklin Search 1847–1859*, în „Arctic”, Calgary, vol. 55, 2002, nr. 1, p. 57–69.

Acesta era contextul în care, în anii 1851–1852, Amiralitatea a fost zguduită de un imens scandal, când s-a aflat că o parte semnificativă a proviziilor de carne conservată luate la bordul navelor „HMS Terror” și „HMS Erebus” fusese livrată de Stephen Goldner, unul dintre cei mai mari contractori ai Marinei britanice, atunci anchetat pentru calitatea îndoielnică a produselor sale. Suspiciunea că acestea erau nesigure pentru consumul uman a fost extrem de populară în epocă, sintagma „conserva lui Goldner” ajungând să capete sensul de „înșelătorie, țeapă”, mai ales după ce o Comisie parlamentară de analiză a cărnii conservate achiziționate de Amiralitate a condus un veritabil proces de acuzare publică a lui Goldner. Câțiva ani mai târziu, în 1859, Francis Leopold McClintock a descoperit, pe Insula Regelui William, dovezile care au făcut lumină în privința destinului expediției: prinse între ghețuri (septembrie 1846), cele două vase au fost abandonate, iar supraviețuitorii au pornit pe gheață și uscat către sud, în încercarea de a ajunge la cele mai nordice avanposturi din Canada britanică. Vremea potrivnică, resursele limitate de hrană și faptul că nu erau pregătiți pentru o asemenea călătorie au dus la pieirea tuturor marinarilor.

Interesul pentru călătoria lui Franklin a rămas uriaș încă de atunci, atât în lumea istoricilor sau geografilor, cât și în rândurile antropologilor sau medicilor, care încearcă să determine cauzele ce au contribuit la deznodământul tragic al misiunii. Investigații întreprinse recent asupra cadavrelor câtorva dintre marinari, păstrate în condiții bune în ghețurile polare, concordă în opinia că avem de-a face cu un veritabil dezastru medical, de care n-au fost străine alimentele consumate (în primul rând conservele de carne de vită sau de porc). Astfel, unii cercetători consideră că nivelul ridicat de plumb din alimente, determinat de modul în care se realiza, pe bază de cositor, etanșarea conservelor, a jucat un rol de seamă în eșecul expediției (intoxicația cu plumb cauzează anorexia, starea de oboseală și slăbiciune acută, nevrită periferică, colici intestinale sau manifestări precum anxietatea sau paranoia)², în vreme ce alți specialiști asociază cele mai nefaste consecințe ale consumului de alimente contaminate cu apariția botulismului de tip E, endemic în regiunile arctice³.

Fără a insista prea mult asupra acestor considerații medicale, menționăm că modalitatea de conservare a cărnii a făcut obiectul unei detaliate anchete parlamentare în Marea Britanie, în primăvara anului 1852. Cum principalul contractor al Marinei regale, Stephen Goldner, fabrica cea mai mare parte a produselor sale în manufactura de la Galați, departe de posibilitățile de control ale inspectorilor de igienă sau calitate, investigațiile din epoca victoriană au făcut numeroase referiri la

² A se vedea Owen Beattie, John Geiger, *Frozen in Time. Unlocking the Secrets of the Franklin Expedition*, New York, 1990, *passim* și Richard Bayliss, *Sir John Franklin's Last Arctic Expedition: a Medical Disaster*, în „Journal of the Royal Society of Medicine”, vol. 95, 2002, nr. 3, p. 151–153.

³ B. Zane Horowitz, *Polar Poisons, Did Botulism Doom the Franklin Expedition?*, în „Clinical Toxicology”, vol. 41, 2003, nr. 6, p. 841–847.

situația stabilimentului industrial de la Dunăre. Deși „numele de Moldova a fost des vehiculat în chestiunea proviziilor conservate ale dlui Goldner și a fraudelor practicate la adresa Oficiului de aprovizionare al Marinei”⁴, iar „fabrica de conserve de carne care i-a adus dlui Goldner o faimă de neînviat” era privită cu mare interes de călătorii englezi ajunși la Galați⁵, totuși informațiile privind această manufactură sunt extrem de sărace în vasta istoriografie legată de ultima misiune arctică a lui John Franklin, în tratatele de istorie a alimentației sau în lucrările de istorie a economiei în principatele române. Pornind de la aceste premise, studiul de față își propune să prezinte, pe baza documentelor identificate în arhivele din România și Marea Britanie, activitatea lui Goldner în Moldova, de la inaugurarea fabricii sale (1844) și până în anul 1852, când afacerea a fost preluată de alți doi investitori britanici, foști asociați ai lui Goldner.

II. ACORDUL CU AUTORITĂȚILE DIN MOLDOVA

Stephen Goldner a ajuns în Moldova în mai 1844, cu un pașaport britanic eliberat la Hamburg. Samuel Gardner, consulul britanic la Iași, și Robert Gilmore Colquhoun, consul general al Marii Britanii în principate, cu oficiul la București, aflat atunci în vizită în capitala Moldovei, l-au prezentat domnitorului Mihail Sturdza și altor înalți demnitari locali. După discuții preliminare, investitorul a solicitat Departamentului Treburilor Dinlăuntru autorizația de a înființa o zalhana și o fabrică de conserve din carne de vită în portul Galați⁶.

Printr-un decret domnesc datat 26 iulie 1844, Goldner a primit privilegiul solicitat, motivat de avantajele avute de crescătorii de vite din principat, dar și de profiturile pe care urma să le obțină Vistieria. Acordul cuprindea următoarele prevederi: nici o fabrică folosind același sistem mecanic nu se putea înființa la Galați pe durata privilegiului – 10 ani; guvernul îi acorda lui Goldner dreptul de a folosi localul fostei carantine de la Galați, cu clădirile și cheiurile aferente, facilitățile fiindu-i oferite fără plata vreunei chirii, dar cu obligația de a le returna „în bună ordine”, fără vreo despăgubire pentru amenajările și îmbunătățirile ulterioare; Goldner urma să plătească Vistieriei jumătate de galben (ducat) pentru fiecare vită sacrificată, dar toate mărfurile exportate erau scutite de plata taxelor vamale sau a oricăror alte taxe, aceeași dispensă fiind acordată și pentru importul cutiilor metalice în care erau ambalate produsele de origine animală; în fine,

⁴ The National Archives, Londra, Foreign Office, FO 78/901 (în continuare cităm FO), f. 67 (Iași, consulul Samuel Gardner către Malmesbury, 27 august 1852).

⁵ Laurence Oliphant, *The Russian Shores of the Black Sea in the Autumn of 1852 with a Voyage down the Volga and a Tour through the Country of the Don Cossacks*, Edinburgh, London, 1854, p. 349–350; „Înainte de a ajunge la Galați, am vizitat o fabrică de carne conservată, care înainte a aparținut binecunoscutului Goldner” – Patrick O’Brien, *Journal of a Residence in the Danubian Principalities, in the Autumn and Winter of 1853*, London, 1854, p. 22.

⁶ FO 78/608, f. 92 (Iași, Gardner către John Bidwell, 3 octombrie 1844).

contractorul putea importa animale vii, când piața internă nu-i asigura necesarul de materie primă, fără plata poșlinei (taxa vamală) pe vite⁷.

Aceste condiții extrem de avantajoase au stat la originea unui lung conflict cu viceconsulul britanic la Galați, Charles Cunningham, care, după ce inițial a acordat protecție consulară fabricii lui Goldner, și-a schimbat radical opinia⁸. Instituția jurisdicției consulare, de care puterile europene beneficiau în principate, era vitală pentru investitorii străini care făceau afaceri în Țara Românească și Moldova. Pe baza statutului lor special, sudiții se bucurau nu doar de privilegii fiscale, ci și de dreptul ca disputele civile și penale în care erau implicați să fie rezolvate prin intermediul consulatelor, în conformitate cu legile proprii⁹. Obiecțiile lui Cunningham, expuse în mai multe rapoarte, priveau stipulațiile din contractul lui Goldner, care plasau fabrica de la Galați în afara prevederilor tratatului anglo-turc de la Balta Liman (1838), prin care erau desființate toate monopolurile interne din Imperiul otoman: „dacă Goldner a încheiat un tratat propriu cu guvernul local, de ce a apelat la viceconsulat pentru respectarea sa?” Aluziile la acordul comercial din 1838 erau oarecum forțate, căci Cunningham, ca de altfel întreg corpul diplomatic din principate, protestase împotriva aplicării lui în Moldova și Țara Românească, unde sistemul taxelor vamale era mai favorabil decât în restul imperiului. Însă viceconsulul n-a pierdut ocazia să condamne monopolul și scutirile fiscale obținute de Goldner, care puteau stârni nemulțumirea celorlalți producători și negustori locali. Jurisdicția consulară avea rolul să-i protejeze pe investitorii străini abuzați de autoritățile moldovene, or, dimpotrivă, Goldner era extrem de avantajat de acestea. Cum antreprenorul nu era britanic prin naștere (și nici nu primise, la acea dată, naturalizarea) și încheiase un acord contrar tratatului ce reglementa activitatea supușilor britanici în Imperiul otoman (1838), Cunningham a refuzat să acorde protecție consulară fabricii lui Goldner, dar și să sprijine autoritățile de la Galați în încasarea unei taxe neprevăzute în tariful oficial¹⁰.

Goldner a răspuns în termeni duri, făcând aluzie la sprijinul primit, când îi fusese acordat privilegiul, din partea consulilor britanici la Iași și București. Considerând decizia viceconsulului una ridicolă, cerea satisfacție urgentă¹¹, pentru

⁷ FO 78/792, f. 106–107 (copie franceză a acordului); Leonid Boicu, *Industria în Moldova între anii 1848 și 1864*, în V. Popovici, C. C. Angheliescu et al. (coord.), *Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848 și 1864*, București, 1963, p. 224; Emeric Mihály, Sara Mihály, *Din istoria industriei alimentare din Galați în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Danubius”, Galați, I, 1967, p. 238; Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați de la origini până la 1918*, ediția a II-a, vol. I, Galați, 2008, p. 280; o expunere mai literară în Tudose Tatu, *Istoria trudită a fabricilor uitate*, Galați, 2008, p. 80–81.

⁸ FO 78/608, f. 98 (Galați, viceconsulul Charles Cunningham către Gardner, 14 octombrie 1844).

⁹ Frederick Kellogg, *The Road to Romanian Independence*, West Lafayette, Indiana, 1995, p. 39–41.

¹⁰ FO 78/608, f. 98–98 (Galați, Cunningham către Gardner, 14 octombrie 1844); f. 114 (Galați, aceeași, 24 octombrie 1844).

¹¹ Într-o petiție trimisă domnitorului, Goldner se plânga și de atitudinea oficialilor locali. *Ibidem*, f. 100 (fără referiri la loc și dată).

a nu fi nevoit să înainteze disputa ambasadei de la Constantinopol și *Foreign Office*-ului: „dl. Cunningham a refuzat și a acordat, a acordat și a refuzat protecția britanică pentru fabrică de mai multe ori, ca și cum ar ține în propriul buzunar întreaga protecție și putere britanică. Nu știam că așa se rezolvă de obicei chestiunile oficiale”¹². De la Iași, Samuel Gardner a apărut punctul de vedere al investitorului, susținând că tratatul din 1838 nu se aplica în principate și că, la urma urmelor, avantajele lui Goldner nu erau atât de mari; de fapt, consulul era aproape convins că vina aparținea subalternului său, a cărui fire dificilă și încăpățânată a fost adesea amintită în corespondența trimisă de-a lungul sfertului de secol în care cei doi au activat în Moldova. Gardner avea motive întemeiate să considere că viceconsulul, el însuși comerciant în portul dunărean, era mânat de pură gelozie negustorească. Problema nu ținea de tratate internaționale, ci mai degrabă de faptul că Ch. Cunningham putea considera contractul drept „un monopol păgubos” ce-i afecta vânzările de „provizii și seu în scopuri comerciale”¹³.

Cu instrucțiuni suplimentare de la Constantinopol și Londra de a-i acorda lui Goldner protecție consulară și tot sprijinul necesar¹⁴, Cunningham a trebuit să cedeze. Era însă doar un scurt armistițiu în lungul război rece dintre două personaje vindicative. Corespondența comercială este plină de acuze reciproce, astfel încât declarația făcută de viceconsul în 1851 („din momentul în care fabrica dlui Goldner a fost înființată aici, acum aproape șapte ani, până cu vreo 18 luni în urmă, eram în termeni apropiați cu dl Goldner”¹⁵) este oarecum exagerată. Investitorul s-a plâns tuturor autorităților posibile de atitudinea lui Cunningham, care i-a produs pagube „aproape incredibile” și „enorme”¹⁶. Consulul-negustor și-a apărut poziția făcând aluzie la obligația de a-i proteja pe muncitorii britanici abuzați de angajator (a se vedea *infra*), dar este evident că Goldner a întâmpinat „cea mai hotărâtă rea-voință din partea dlui Charles Cunningham, viceconsulul majestății sale la Galați, care exercită cel mai despot control asupra lui în calitate de supus britanic”¹⁷. Această ultimă afirmație, aparținând lui Samuel S. Ritchie, agentul și asociatul lui Goldner din Londra, este confirmată de mai multe surse, inclusiv de măcelarul Thomas Thorp, care mărturisea, în fața Comisiei parlamentare de anchetă, că „viceconsulul de la Galați și Goldner erau dușmani”¹⁸. O asemenea adversitate de durată este semnificativă nu doar pentru a ilustra mediul ostil în care industriașul a activat în portul Moldovei, ci și pentru a scruta și mai mult acuzele pe care Cunningham i le-a adus adesea rivalului său.

¹² *Ibidem*, f. 116–117 (Galați, Stephen Goldner către Gardner, 24 octombrie 1844).

¹³ *Ibidem*, f. 112–113 (Iași, Gardner către Cunningham, 20 octombrie 1844).

¹⁴ *Ibidem*, f. 16–17 (Iași, 20 ianuarie 1845, Gardner către contele Aberdeen).

¹⁵ *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy), together with the Minutes of Evidence, Appendix and Index*, London, 1852, p. 391 (Galați, Cunningham către viconte Palmerston, 28 iulie 1851).

¹⁶ *Ibidem*, f. 408–409 (Londra, Goldner către Thomas Tassell Grant, 21 februarie 1851).

¹⁷ *Ibidem*, f. 405 (Londra, Samuel S. Ritchie către James Meek, 29 octombrie 1850).

¹⁸ *Ibidem*, f. 396 (Londra, Declarația lui Thomas Thorp, 28 ianuarie 1852).

III. PROCESUL TEHNOLOGIC DE PRODUCȚIE ȘI RESURSELE MOLDOVEI

Nu se cunosc foarte multe detalii despre Stephen Goldner și implicarea lui în industria conservării cărnii. Evreu ungar „prin naștere, dar nu ca religie”¹⁹, acesta ajunsese la Londra în octombrie 1837²⁰, dovedind un real talent pentru domeniul industriei alimentare, atunci în dezvoltare susținută în întreaga Europă occidentală (117 patente referitoare la conservarea alimentelor au fost înregistrate doar în Anglia în primii 55 de ani ai secolului al XIX-lea)²¹. În 1839, Goldner a achiziționat patentul unei metode moderne de conservare a cărnii, în cutii ermetice, bazată pe sistemul Fastier, recent brevetat în Franța²². Doi ani mai târziu, acesta a obținut un patent britanic vizând utilizarea de clorură de calciu sau de nitrat de sodiu pentru creșterea temperaturii băii în care erau fierte alimentele de conservat²³. Procesul tehnologic consta din următoarele faze: după sacrificarea animalului, carnea, separată de grăsime, era fiartă în căzi de mari dimensiuni, apoi pusă în cutii („în fiecare canistră este pusă câtă carne încap, iar restul este umplut cu zeamă din căzile în care a fost fiartă carnea”²⁴); apoi erau sudate capacele, fiecare fiind prevăzut cu un mic orificiu; cutiile erau procesate într-o baie de soluție de clorură de calciu încălzită până la o temperatură de 260–270°F (125–130°C); după timpul necesar de fierbere, determinat de tipul produsului și mărimea recipientului, orificiul din capac era sigilat prin lipirea cu plumb; în ultima fază a procesului de fabricație, conservele erau păstrate, timp de trei săptămâni, într-un depozit ce asigura o temperatură constantă de 80°F (26°C). Cutiile care pocneau erau îndepărtate, iar restul erau considerate gata de a fi livrate pe piață²⁵.

După obținerea brevetului, Goldner a deschis o fabrică de conserve la Londra, oferind Amiralității mostre din produsele sale pe bază de legume și carne; cum inspectorii de calitate s-au arătat mulțumiți de conserve, antreprenorul a primit comenzi ferme de la Marina regală. Confruntându-se cu o competiție acerbă pe piața britanică, dar având cereri tot mai mari din partea Amiralității și de pe piața privată, Goldner era extrem de dornic să-și mute o parte a producției în Europa de est, unde materia primă și forța de muncă erau mult mai ieftine decât în Arhipelag. Născut în Ungaria, întreprinzătorul cunoștea, cu siguranță, resursele Moldovei și

¹⁹ *Ibidem*, p. 397.

²⁰ Keith Thomas Henry Farrer, *Goldner's Preserved Meats and the Last Franklin Expedition*, în „Food Science and Technology Today”, vol. 15, 2001, nr. 1, p. 20.

²¹ Simon Gabriel Hanson, *Argentine Meat and the British Market: Chapters in the History of Argentine Meat Industry*, Stanford, 1938, p. 19; contextul general în Richard Perren, *Taste, Trade and Technology: The Development of the International Meat Industry since 1840*, Aldershot, partea 1, 2006.

²² *Ibidem*, p. 20.

²³ Keith Thomas Henry Farrer, *To Feed a Nation. A History of Australian Food Science and Technology*, Collingwood, 2005, p. 15.

²⁴ *Report from the Select Committee*, p. 392 (Galați, Cunningham către Palmerston, 28 iulie 1851).

²⁵ Keith Thomas Henry Farrer, *Goldner's Preserved Meats and the Last Franklin Expedition*, și urm., p. 20.

Țării Românești. Cu suprafețe întinse de pășuni și de terenuri necultivate, creșterea animalelor reprezenta una dintre activitățile de bază ale locuitorilor acestor regiuni agro-pastorale. Pentru majoritatea familiilor țărănești, creșterea vitelor era principala sursă de venit, vitală nu doar pentru asigurarea forței de tracțiune necesare cultivării pământului, îndeplinirea obligațiilor de muncă pe moșiile boierești sau obținerea de hrană și îmbrăcăminte, ci și pentru că vitele le ofereau posibilitatea de a câștiga banii cu care să-și plătească dările către stat. De fapt, numărul vitelor deținute de familiile țărănești reprezenta principalul criteriul pentru impunerea de taxe pe gospodărie, pentru distribuirea de loturi de teren arabil și de pășune sau pentru împărțirea populației în categorii socio-fiscale²⁶. Conform informațiilor lui Jean Alexandre Vaillant, Moldova avea, în anii 1840, o populație de 1,25 milioane de locuitori și un șeptel de 550.000 cornute mari, 250.000 cabaline, 1.450.000 ovine, 140.000 caprine și 35.000 porcine, în vreme ce Țara Românească număra 2,32 milioane locuitori, 630.000 bovine, 200.000 cabaline, 2.000.000 ovine, 200.000 caprine și 350.000 porcine²⁷. Aceste date cantitative confirmă cele scrise, un deceniu mai devreme, de diplomatul francez Charles de Bois le Comte, care nota abundența animalelor domestice în Moldova, unde țăranii aveau, în medie, de două ori mai multe animale decât în Țara Românească și de trei ori mai multe decât în Franța²⁸.

Astfel, comerțul cu produse de origine animală era extrem de profitabil, atrăgând numeroși afaceriști la Dunărea de Jos. Dacă animalele vii erau vândute în special pe piața internă sau erau direcționate spre târgurile din Austria și Imperiul otoman, în porturile dunărene Galați și Brăila se tranzacționa o mare diversitate de produse de origine animală. Pieile de vită erau de obicei sărate, căci anotimpul înaintat (animalele erau sacrificate toamna) nu mai permitea uscarea lor; pieile uscate erau disponibile doar în cantități reduse, calitatea lor fiind, în general, proastă. Dar raportul calitate – preț le făcea să se vândă bine pe piețele balcanice și levantine. Pieile de oi, miei și capre se exportau spre statele învecinate, dar erau la fel de bine cerute în principate, din ele făcându-se cojoacele purtate în sezonul rece de cea mai mare parte a populației. Lâna era, după cereale și grăsimi animale, un produs de bază al exporturilor dunărene; existau trei tipuri de lână, diferențiate în termeni de calitate, care se exportau în întreaga Europă, inclusiv în Anglia și Franța. Însă, dincolo de aceste mărfuri, produsele cele mai prețioase proveneau din interiorul animalelor (grăsimi, carne, oase). Seul dunărean era considerat la fel de

²⁶ N. N. Constantinescu (ed.), *Romania's Economic History: from the Beginnings to World War II*, București, 1994, p. 128–129.

²⁷ Jean Alexandre Vaillant, *La Romanie ou Histoire, Langue, Littérature, Orographie, Statistique des Peuples de la Langue D'Or, Ardaliens, Vallaques et Moldaves, résumés sous le nom de Romans*, vol. III, Paris, 1844, p. 28.

²⁸ N. N. Constantinescu (ed.), *op. cit.*, p. 128–129. Și câteva decenii mai târziu, spațiul românesc a păstrat excelente posibilități pentru creșterea vitelor, semnalate de observatorii francezi. A se vedea Archives Diplomatiques (Ministère des Affaires étrangères et européennes, Direction des Archives), La Courneuve (Paris), fond Correspondance consulaire et commerciale, 1793-1901, Galatz, dosar 3 (1864–1840), f. 189–197 (raportul *L'élevage du bétail en Moldavie*, Galați, 31 mai 1869).

bun ca și cel din sudul Rusiei, fiind foarte căutat în Turcia, Austria sau Anglia. Conform unei surse contemporane, seul de vită era prelucrat astfel: „Prima tragere dă cervișul, de culoare galbenă, care este folosit în Orient în loc de unt. A doua tragere, de culoare albă, este vândut sub numele de seu. Când grăsimea este cumpărată angro, se obține o treime cerviș și două treimi seu. Produsele sunt în general de bună calitate, comparabile sau superioare celor vândute la Odessa”²⁹. Cervișul era mai scump decât seul propriu-zis, dar cel din urmă se vindea mai bine pe piețele externe. Și seul de capră sau oaie era considerat excelent, în vreme ce untura de porc era folosită fie în gospodărie (pentru bucătărie sau la fabricarea de săpun și lumânări), fie ca lubrifiant pentru echipamentele de la bordul navelor. Carnea, proaspătă sau conservată (sărată, afumată sau la cutie), și oasele se vindeau la fel de bine pe piețele domestice și străine, Constantinopolul fiind o destinație tradițională³⁰.

Goldner era conștient de avantajele comercializării acestor produse de origine animală atunci când a decis să deschidă fabrica de la Galați. Cum era cazul în toate abatoarele locale, carnea era extrem de ieftină, fiind „considerată aproape rebut”, un produs secundar al seului, un fel de supliment la salariul angajaților. Astfel, nu-i de mirare că „Goldner se lăuda mereu că pielea și seul acopereau costul unui bou, iar carnea nu-l costa nimic”³¹. Adăugând costul redus al forței de muncă și privilegiile fiscale primite de la autoritățile moldovene, antreprenorul putea obține un cost de producție la carnea conservată care îl transforma într-un furnizor favorit al Marinei regale. Pe 28 decembrie 1844, licitând din noua sa situație economică, Goldner a obținut un contract important cu Amiralitatea, trebuind să livreze cantitățile solicitate, în 15 zile de la primirea comenzii, în depozitul de la Deptford. Prețul cărnii era de 6 penny pe livră³², cutiile trebuind să conțină 12 uncii de carne și 4 uncii de sos sau multipli ai acestor cantități (altfel spus, un raport de 3/1 între carne și fiertură)³³. Contractul dura cinci ani, dar cantitățile comandate au crescut

²⁹ *Commercial resources of Wallachia and Moldavia*, în „Portfolio. A Collection of State Papers, and other Documents and Correspondence, Historical, Diplomatic, and Commercial”, V, London, 1837, p. 289–290.

³⁰ Detalii în broșura publicată de viceconsulul Charles Cunningham, *Information on the Trade of the Danube*, București, 1838 și 1841, Édouard A. Thouvenel, *La Hongrie et la Valachie: Souvenirs de voyage et notices historiques*, Paris, 1840, p. 357–364 (*Note sur le commerce des deux principautés de Valachie et de Moldavie*) și Thibault Lefebvre, *Études diplomatiques et économiques sur la Valachie*, Paris, 1857, p. 265–273.

³¹ *Report from the Select Committee*, p. 392–393 (Galați, Cunningham către Palmerston, 28 iulie 1851). Conform consulului britanic în Moldova, Goldner făcuse „la Iași mari achiziții de vite la prețul extraordinar de mic de trei lire sterline pentru o pereche de boi de mărime bună”. FO 78/608, f. 76–77 (Iași, Gardner către Bidwell, 4 septembrie 1845).

³² Livra este o unitate de măsură a greutateii, egală cu circa 453 de grame. O livră este alcătuită din 16 uncii (28,35 grame per uncie).

³³ *Preserved meats (Navy), Return to an Order of the Honourable the House of Commons, dated 5 februarie 1852: for Returns showing the Date and Terms of the Contracts; specifying the Quantities fit for Use, as well as the Quantities either Condemned or returned into Store as unfit for Use, from any of Her Majesty's Stores or Ships, whether at Home or Abroad*, London, 1852, p. 2.

continuu, mai ales după ce Amiralitatea a decis ca, începând din anul 1847, carnea conservată să facă parte din alimentația curentă a marinarilor o zi pe săptămână. Se poate afirma că angajamentul obținut de Goldner în Moldova a contribuit decisiv la obținerea acestui rezultat, căci, cum menționa Ritchie, „prin perseverența și eforturile lui [ale lui Goldner, n.n.], ceea ce înainte era considerat un lux și era accesibil doar pentru puțini, a devenit acum un produs ce se poate obține la un cost ce-l aduce la îndemâna tuturor”³⁴.

Comisia parlamentară numită în anul 1852 a acordat o atenție deosebită detaliilor financiare ale contractelor lui Goldner, singurele care puteau compensa marele dezavantaj al faptului că produsele erau comandate la o fabrică aflată într-o provincie atât de îndepărtată. Thomas Tassell Grant, inspector al *Victualling Office* (Biroului de aprovizionare al Amiralității), afirma că, fără îndoială, „carnea furnizată de Goldner era mai ieftină decât ce se putea obține în această țară [Anglia – n.n.]”³⁵. Producătorii care fabricau în Arhipelag vindeau conservele cu 7 ½ penny pe livră, în vreme ce prețul lui Goldner era de 4 ¾ – 5 ⅛ penny pe livră, în funcție de durata contractului și de cantitatea comandată³⁶. Conform lui Cunningham, „costul cărnii bune de bou conservată în cutii” era de 3 ½ – 4 penny pe livră. Prețul final era format din costul cărnii de vită (crudă – 1 penny, preparată – 1 ½ penny pe livră), costul canistrelor și al conservării (1 ¼ – 1 ½ penny), transportul până în Anglia (⅓ penny), asigurarea de 10%, căci mărfurile erau livrate iarna (½ penny), costurile de manipulare și alte cheltuieli (⅓ penny). Însă era o estimare foarte generală, viceconsulul considerând că la prețul cărnii și al canistrelor prețul era mai mic cu ¼ penny pentru fiecare componentă; nu în ultimul rând, acordul cu autoritățile de la Iași și excelențele calități de negociator ale lui Goldner îi permiteau să scadă toate celelalte cheltuieli și să facă din fabrica de la Galați o afacere extrem de profitabilă³⁷.

În portul Moldovei, antreprenorul a primit localul fostei carantine, situat în afara orașului Galați. Conform descrierii unui călător german, incinta carantinei, așezată între două coline și delimitată de palisade din lemn, se întindea pe malul Dunării pe o lungime de circa 400 picioare (120 metri)³⁸. Patrick O’Brien, un agent britanic care a călătorit în principate în anul 1853, descria locul ca având construcții „de lemn, situate într-o curte largă, într-o parte a căreia erau închiși la

³⁴ *Report from the Select Committee*, p. 406 (Londra, Ritchie către Meek, 29 octombrie 1850).

³⁵ *Ibidem*, p. 48 (Întrebarea 364 către Grant, 16 martie 1852).

³⁶ *Ibidem*, p. 49 (Întrebările 377–378 către Grant, 16 martie 1852) și p. 79 (Întrebarea 526 către Alexander Milne, 19 martie 1852).

³⁷ *Ibidem*, p. 392 (Galați, Cunningham către Palmerston, 28 iulie 1851). Ritchie declara că „prețul transportului, asigurării etc. până în această țară [Anglia – n.n.] nu depășește un penny pe livra de carne conservată”. *Ibidem*, p. 406 (Londra, Ritchie către Meek, 29 octombrie 1850).

³⁸ Cristina Feneșan, *Călătoria din 1836 din Moldova a diplomatului prusian Karl Otto Ludwig von Arnim*, în „Studii și Materiale de Istorie Modernă”, XVII, 2004, p. 41; Karl Otto Ludwig von Arnim, în *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. III (1831–1840), coord. Daniela Bușă, București, 2006, p. 485.

un loc mai multe sute de porci, cu părul zbârlit”³⁹. Goldner a început imediat echiparea fabricii, utilajele necesare fiind comandate de la Viena. Nu avem date despre mașinile și instalațiile folosite, care trebuie să fi fost asemănătoare celor din manufactura sa londoneză (137 Houndsditch), considerată „o fabrică de conserve avansată tehnologic, folosind cele mai moderne echipamente”⁴⁰. Mașinile cu aburi folosite în procesul de fabricație, utilizând cărbune importat din Turcia, făceau din întreprinderea lui Goldner unul dintre cele mai importante stabilimente industriale din Moldova după forța dezvoltată și valoarea producției⁴¹.

Costurile investiției au fost cel mai probabil acoperite de un oarecare George Blogg, negustor de diamante din Londra, care a semnat ca garant, alături de Goldner, contractul cu Amiralitatea din decembrie 1844. În răstimpul primilor doi ani de activitate la Galați, Goldner s-a prezentat mereu ca agent al lui Blogg, deși privilegiul primit de la autoritățile locale era în numele său personal⁴². Însă este evident că Blogg controla fabrica, măcelarul Thorp declarând că fusese angajat și trimis în Moldova de către acesta, iar un broker din Galați, John Murly, apare în documente ca administrând fabrica în numele lui George Blogg⁴³. Cunningham raporta mai târziu că, în toamna anului 1846, a trebuit să intervină pe lângă Murly, „care era atunci proprietarul fabricii”, pentru a-i permite lui Goldner să-și continue producția de conserve⁴⁴. După ce Blogg a murit la Iași, în august 1846, în circumstanțe neclare (febră tifoidă)⁴⁵, Goldner a devenit singurul stăpân al manufacturii, deși situația lui financiară nu pare să fi fost una satisfăcătoare. Conform activului consul-negustor, Goldner a revenit la Galați, în primăvara anului 1847, fără bani pentru a-și derula afacerile; într-un context economic greu pentru toți negustorii dunăreni, el a tras polițe în valoare de 1.500 £, având astfel lichiditățile necesare pentru a-și continua producția⁴⁶. Putem deduce că Goldner avea probleme financiare în Anglia, iar manufactura de la Galați avea rolul de găină cu ouă de aur în încercarea investitorului de a-și rezolva aceste neajunsuri materiale.

Fabrica era deja funcțională în toamna anului 1844, primele animale sacrificate fiind cele 800 de vite deja cumpărate din Țara Românească înainte de

³⁹ Patrick O’Brien, *op. cit.*, p. 22; pasajul este citat și în scurta anexă (*Meat canning in Rumania for the British Navy*) a articolului lui Edgar Ditmar Tappe, *Rumania after the Union as seen by two English Journalists*, în „The Slavonic and East European Review”, vol. 39, 1960, nr. 92, p. 214.

⁴⁰ Keith Thomas Henry Farrer, *Goldner's Preserved Meat and the Last Franklin Expeditions*, și urm., p. 20.

⁴¹ Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 226; Emeric Mihály, Sara Mihály, *op. cit.*, p. 240.

⁴² FO 78/608, f. 93–94 (Iași, Gardner către Bidwell, 3 octombrie 1844), f. 116–117 (Galați, Goldner către Gardner, 24 octombrie 1844).

⁴³ FO 78/792, f. 152 (Galați, Cunningham către Sir Strafford Canning, 29 iunie 1850); Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 224.

⁴⁴ FO 195/285, f. 641 (Galați, Cunningham către Canning, 31 decembrie 1849).

⁴⁵ FO 78/649, f. 66–67 (Iași, Gardner către Palmerston, 31 august 1846): „dl. Goldner de la fabrica de provizii de la Galați, de care dl. Blogg era, cred, interesat în principal, a luat cele câteva documente și lucruri pe care dl. Blogg le avea cu el”. Răspunsul *Foreign Office*-ului la f. 25 (Londra, Bidwell către Gardner, 21 septembrie 1846).

⁴⁶ FO 195/285, f. 641–642 (Galați, Cunningham către Canning, 31 decembrie 1849).

semnarea contractului de la Iași⁴⁷. Afaceristul și-a popularizat abatorul în gazetele locale⁴⁸, cumpărând vite în ambele provincii, dar mai ales în zona sudică și centrală a Moldovei; astfel, a ajuns să fie cunoscut „în toată țara, că umblă prin târguri și pe la boierii posesori și proprietari de cumpără cirezi de boi și vaci”⁴⁹. Documentele contemporane nu oferă date clare privind capacitatea de producție a fabricii, dar aceasta era cu certitudine mai mare de 4.000 vite procesate anual, cifră oferită de economistul moldovean Nicolae Suțu. Conform datelor statistice disponibile, 2.080 vite au fost sacrificate în 1847, 2.104 în 1848 și 7.599 în 1849, dar documente oficiale menționează 3.105 capete în 1847, 5.004 în 1848 și 8.353 în 1849⁵⁰. Goldner însuși, trebuind să plătească jumătate de galben pentru fiecare vită tăiată, era interesat să raporteze un număr cât mai mic de sacrificii. În 1850, când autoritățile l-au acuzat de fraudă, un moldovean a confirmat încercările de frustrare a Vistieriei, afirmând că doar patronul cunoștea numărul real de vite sacrificate. Goldner „a vrut să-l angajeze în serviciul contabil al întreprinderii, cu condiția ca să treacă în condica de evidență a vitelor tăiate numai jumătate din numărul lor”⁵¹. Dincolo de această cifră misterioasă, există statisticile privind exportul de conserve de carne prin portul Galați, stabilimentul lui Goldner fiind singurul care fabrica și vindea astfel de produse. Cantitatea totală este dificil de precizat, dar datele confirmă livrările masive făcute pentru Amiralitate în anii 1849–1850, când toate furniturile prevăzute în contractele industriașului au fost livrate de la Galați. Informații britanice susțin că antreprenorul expediase Marinei regale, din fabrica din Moldova, 2.741.988 livre de carne conservată⁵², dar statisticile comerțului exterior prin portul Galați, citate în tabelul 1, demonstrează că Goldner a exportat o cantitate cel puțin dublă (5.597.616 livre), probabil și pentru piața privată.

Tabelul 1
Exportul de carne conservată de la Galați⁵³

An	Cantitate		Valoare	
	Cutii	Livre	Penny	Total (£)
1845	34.654	415.848	3	5.198
1846	71.640	859.680	3	10.746
1847	79.293	951.516	3	11.894
1848	81.253	975.036	3	12.188
1849	92.045	1.104.536	3	13.806
1850	107.583	1.291.000	3	16.137
Total	466.468	5.597.616	3	69.969

⁴⁷ Paul Păltănea, *op. cit.*, vol. I, p. 281.

⁴⁸ *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, vol. I, 1790–1850, partea III, coord. Ioan Lupu, Nestor Camariano și Ovidiu Papadima, București, 1967, p. 909; cf. și Tudose Tatu, *op. cit.*, p. 82.

⁴⁹ Paul Păltănea, *op. cit.*, vol. I, p. 282.

⁵⁰ Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 225; Paul Păltănea, *op. cit.*, vol. I, p. 281, vol. II, p. 9.

⁵¹ Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 226.

⁵² *Preserved meats (Navy)*, *Return to an Order of the Honourable the House of Commons*, p. 2.

⁵³ Paul Cernovodeanu, Beatrice Marinescu, Irina Gavrilă, *Comerțul britanic prin Galați și Brăila între 1837–1852*, în „Revista de Istorie”, XXXI, 1978, nr. 1, p. 642. Cantitățile erau menționate în cutii (*cases*) pentru anii 1845–1848 și în livre pentru anii 1849–1850.

Fabrica procesa și carne de porc, dar nu avem date legate de exportul mării varietăți de produse pe care Goldner le promova în ofertele sale⁵⁴. Cert este că vindea și produse obișnuite ale oricărei zalhanale. Astfel, conform unor surse contemporane, la fabrica sa au fost îmbarcate pentru export, în anul 1845, 3.164 cutii de carne conservată, 1.198 limbi de vită conservate, 50.127 ocale de seu și 137.299 ocale de oase⁵⁵. În anii următori, Goldner a vândut mari cantități de seu, carne și piei pe piața internă sau le-a exportat în Austria, Turcia și Europa occidentală. Statisticile nu ne permit să individualizăm contribuția lui în exporturile totale de seu și alte produse de origine animală din Galați, astfel că tabelul 2 reprezintă un simplu indicator al marelui comerț făcut cu grăsimile animale în portul Moldovei.

Tabelul 2
Exporturile de seu de la Galați (1844–1851)⁵⁶

An	Cantitate (cwt)	Preț	
		Pe unitate	Total (£)
1844	20.480	30	30.720
1845	12.683	32	20.293
1846	12.423	32	19.877
1847	12.020	32	19.232
1848	6.207	32	9.931
1849	3.052	36	5.494
1850	10.640	35	18.620
1851	4.349	34	7.393

III. CONFLICTUL LUI GOLDNER CU AUTORITĂȚILE MOLDOVENE

De-a lungul anilor petrecuți la Galați, Goldner a fost într-un conflict cvasi-permanent cu autoritățile locale și centrale, în încercarea de a-și asigura condiții cât mai bune pentru derularea afacerilor sale. Deja în 1845, antreprenorul era acuzat că deschisese în mod ilegal o cârciumă pe proprietatea primită de la guvern, unde vindea „tot felul de băuturi și ale mâncării atât pentru oamenii lucrători de la fabrică, cât și drumeți”. În același timp, cum întreaga zonă era o țiglarie, Goldner a deschis acolo, fără autorizație, o cărămidărie cu două cuptoare. Proprietarul moșiei

⁵⁴ Cum menționa Scott Cookman, *Ice Blink. The Tragic Fate of Sir John Franklin's Lost Polar Expedition*, New York, Chichester, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto, 2000, p. 109–111.

⁵⁵ Paul Păltănea, *op. cit.*, vol. I, p. 282.

⁵⁶ Paul Cernovodeanu, Beatrice Marinescu, Irina Gavrilă, *op. cit.*, p. 642, cu date pentru anul 1849 din FO 78/829, f. 55 (*Note on the Exports from Galați by Sea in 1849*); a se vedea și *Commerce of the Danube*, în „Hunt's Merchants Magazine and Commercial Review”, vol. 27, iulie–decembrie 1852, p. 293.

a protestat împotriva acestor inițiative, acționându-l în judecată pentru pierderile cauzate moșiei de vitele lăsate la păscut înainte de a fi sacrificate. Dat în judecată într-un tribunal local de boierii Mihalache Străjescu și Nicolae Teodoru, care solicitau despăgubiri de 200 de galbeni, Goldner l-a angajat pe tânărul Mihail Kogălniceanu în calitate de apărător „în toate pricinile [...], atât înaintea instanțelor administrative cât și giudicătorești”⁵⁷.

În decembrie 1848, o comisie a analizat cererile celor doi boieri, dar Goldner a refuzat să accepte documentele ce i-au fost prezentate. Pierzând procesul, a fost condamnat să plătească 600 de galbeni (pagube pe trei ani), sumă solicitată apoi prin viceconsulatul britanic⁵⁸. După sechestrul puse asupra fabricii în noiembrie 1847⁵⁹ și decembrie 1848⁶⁰, două luni mai târziu (februarie 1849), la cererea petenților, autoritățile au încercat să execute sentința. Goldner a refuzat să recunoască legalitatea procedurilor, întrucât nu fusese citat în fața unui tribunal; astfel, a solicitat consulatului britanic să pună capăt abuzurilor împotriva sa și a proprietăților sale⁶¹. Cu sprijinul consulului de la Iași și pe baza jurisdicției consulare, sechestrul a fost ridicat, iar problema a rămas deschisă pentru noi investigații. În august 1850, autoritățile locale și-au reînnoit pretențiile la adresa lui Goldner, care l-a acuzat încă o dată pe Cunningham de completă indiferență în a-i apăra interesele⁶². Documentele contemporane nu dezvăluie sfârșitul disputei, dar probabil că Goldner n-a plătit niciodată despăgubirile solicitate de cei doi boieri.

Mult mai serios a fost conflictul industriașului cu guvernul de la Iași pentru respectarea contractului din iulie 1844, care avea două versiuni diferite. Investitorul susținea că semnase un document în limba franceză⁶³, în vreme ce oficialii moldoveni făceau referire la un contract în limba română, textele putând fi interpretate în mod deosebit. Disputa a început de la prevederea conform căreia Goldner avea dreptul să importe, fără plata taxelor vamale, canistrele necesare fabricii sale. În vreme ce antreprenorul înțelegea prin aceasta „scutire completă de taxe pentru importul a tot ce este necesar” pentru obținerea acestor recipiente, autoritățile și contraccii vămilor considerau că putea importa, fără plata dărilor cuvenite, doar cutiile gata

⁵⁷ Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 224; Paul Păltănea, *op. cit.*, vol. I, p. 281. În 1847, Goldner l-a angajat pe Kogălniceanu să se ocupe de aspectele legale implicate de încercările unui anume Krodop, supus prusian, care dorea să deschidă la Galați un stabiliment pentru prepararea de carne sărată.

⁵⁸ FO 78/792, f. 153–154 (Galați, Cunningham către Canning, 29 iunie 1849). Întreaga corespondență vizând această dispută, în dosarul păstrat la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași (în continuare SJANI), fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 1601.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar 1297, f. 67 (Iași, Gardner către Secretariatul de Stat, 22 noiembrie 1847). În protestul său, datat Galați, 8 noiembrie 1847 (f. 69), Goldner cerea despăgubiri de 1.000 galbeni pentru fiecare zi de întârziere.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 76 (Iași, Gardner către Secretariatul de Stat, 16 decembrie 1848).

⁶¹ *Ibidem*, f. 121–122 (Iași, aceeași, 25 mai 1849); f. 123–124 (Galați, Goldner către Cunningham, 7 mai 1849).

⁶² FO 195/303, f. 375 (Iași, Gardner către Canning, 1 august 1850).

⁶³ În 1847, Gardner a solicitat, în numele lui Goldner, o copie exactă a acordului. SJANI, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 1297, f. 17 (Iași, Gardner către Secretariatul de Stat, 5 iulie 1847).

manufacturate. Apărând punctul de vedere al protejatului său, consulul Gardner vorbea de eroarea „de a fi stipulat liberul import de canistre gata fabricate în loc de materialele din care acestea erau fabricate”, deși era evident că „dl. Goldner nu putea trimite din Anglia canistre goale decât cu cheltuieli imense”⁶⁴.

Acuzând autoritățile moldovene că încălcau termenii privilegiului său, producătorul a calculat, în vara anului 1848, suma taxelor „illegal impuse de guvernul local” prin a-l forța să plătească vamă pentru toate materiile prime necesare fabricii (tinichea – tablă și lingouri, plumb, cărbuni etc.), dar și prin faptul că i se solicitaseră taxe la exportul produselor de origine animală. Astfel, începând din octombrie 1848, Goldner a refuzat să mai plătească jumătatea de galben pentru fiecare vită abatorizată până la dreapta analiză a tuturor pretențiilor lui financiare. Reclamația a fost trimisă consulatului de la Iași și domnitorului Sturdza, care, deși regreta „că un contract atât de clar duce la astfel de dispute”, a acceptat să înainteze solicitarea unei comisii ce trebuia să stabilească „justețea pretențiilor lui Goldner”⁶⁵. Antreprenorul a fost de acord cu numirea unei asemenea comisii, a cărei sentință „urma să fie obligatorie pentru tranzacțiile trecute ca și pentru cele viitoare”, dar, în situația în care nu obținea satisfacție, era gata „să-și întrerupă afacerile” din Moldova⁶⁶. Consulul Gardner, la rândul lui, a sprijinit formarea comisiei de arbitraj, căci „există o prevedere ambiguă în contractul încheiat cu guvernul local, care ar fi trebuit rezolvată din momentul în care a fost constatată, pentru a preveni orice fel de abuz”⁶⁷.

Dacă diplomatul de la Iași susținea pretențiile lui Goldner, viceconsulul de la Galați s-a arătat extrem de critic la adresa investitorului, părănd atent să nu deranjeze oficialitățile locale. Cunningham era ferm convins că acesta încerca să câștige timp și să folosească banii înainte de a-i plăti Vistieriei. Astfel, sub pretextul că achitase „injust și contrar acordului său circa 1.200 de galbeni”, el refuza să plătească taxe în cuantum de 3.500 de galbeni, putând obține avantaje financiare considerabile, căci „folosirea unei asemenea sume timp de câteva luni reprezintă un avantaj imens pentru dl. Goldner”⁶⁸. Adversitatea dintre cei doi l-a făcut pe Cunningham să se îndoiască de dreptul lui Goldner de a importa toate produsele necesare fabricii sale fără plata taxelor vamale. Problema „geografică” consta din faptul că stabilimentul se afla la circa o milă în afara orașului Galați, iar contracții taxelor vamale îi permiteau să scoată din portul liber, fără taxe, numai canistre gata fabricate, care nu se puteau vinde în interiorul țării. Însă el dorea să importe „orice

⁶⁴ FO 195/303, f. 270 (Iași, Gardner către Canning, 7 ianuarie 1850).

⁶⁵ FO 78/792, f. 100 (Iași, Gardner către Cunningham, 10 ianuarie 1849); *ibidem*, f. 102 (Galați, Goldner către Cunningham, 2 octombrie 1848).

⁶⁶ *Ibidem*, f. 92–93 (Galați, Cunningham către Gardner, 17 ianuarie 1849); *ibidem*, f. 94–95 (Cunningham către Goldner, 16 ianuarie 1849); *ibidem*, f. 96 (Galați, Goldner către Cunningham, 16 ianuarie 1849).

⁶⁷ FO 195/303, f. 224 (Iași, Gardner către Canning, 29 martie 1849).

⁶⁸ FO 78/792, f. 88–90 (Galați, Cunningham către Canning, 31 martie 1849); *ibidem*, f. 92–93 (Galați, Cunningham către Gardner, 17 ianuarie 1849).

cantitate dorea” de tinichea, plumb, tablă etc., fără nici o plată, situație ce i-ar fi permis să vândă aceste mărfuri pe piața internă, spre prejudiciul contraccțiilor. La rândul lor, dorind să se asigure că Goldner nu scotea din oraș mai multe mărfuri decât cele strict necesare pentru funcționarea manufacturii, autoritățile îi solicitau să-și fabrice cutiile în incinta portului liber. Goldner considera nedrepte aceste suspiciuni de contrabandă și cerea ca autoritățile să supravegheze transportul acestor bunuri către vechea carantină, iar apoi „să înconjoare fabrica de vameși astfel încât nimic să nu iasă de acolo”⁶⁹.

În plus, Cunningham considera că Goldner avea pretenții financiare exagerate. Analizându-i reclamațiile și apărând punctul de vedere al guvernului (sau, mai degrabă, autoritățile adoptaseră opinia viceconsulului), Cunningham făcea reduceri considerabile. Astfel, din suma totală solicitată de Goldner, 33.691,6 piaștri, doar cuantumul de 13.085,22 piaștri putea face obiectul unei investigații, restul de 20.605,24 piaștri fiind imediat respinși⁷⁰. Însă o problemă serioasă pentru rezolvarea pretențiilor lui Goldner ținea de instituția care trebuia să-i satisfacă cererile. Vama, care îi solicita lui Goldner să plătească taxe, era concesionată pentru perioade de cinci ani, „iar contraccțiile actuali sunt în funcție de la începutul anului 1848, prin urmare nu văd cine trebuie să-i înapoieze ceea ce i s-ar fi imputat pe nedrept dlui Goldner înainte de anul 1848. Este adevărat că se poate spune că guvernul trebuie să răspundă pentru funcționarii săi, dar nici dl. Goldner nu are dreptul să tacă vreme de patru ani și apoi să pună în discuție prejudiciile însumate”⁷¹. O altă problemă deriva din faptul că serviciul vamal era concesionat pe mai multe ramuri, Goldner plătind jumătatea de galben ca poșlină pentru vitele tăiate, iar sumele pe care le reclama fuseseră achitate poșlinei pe seu și vămii generale. Altfel spus, Goldner „ține banii datorati unora în schimbul sumelor pretinse de la alții”⁷².

Problemele nu erau rezolvate în primăvara lui 1849, când, încercând să pună capăt acestor abuzuri, Goldner era gata să renunțe la privilegiu și să plătească taxele vamale obișnuite, 3% din valoarea produselor exportate, în loc de jumătatea de galben pentru fiecare vită sacrificată. Cunningham considera că era o soluție mai avantajoasă, căci calcule simple, plecând de la articolele importate și produsele exportate, arătau că ar fi avut, la tariful obișnuit, un profit anual de 1.000 – 12.000 £⁷³. În mai 1849, Goldner a anunțat că oprise, din luna martie⁷⁴, producția, afirmând că autoritățile locale rupseseră contractul din 1844; în același timp, a plasat fabrica

⁶⁹ *Ibidem*, f. 89–90 (Galați, Cunningham către Canning, 31 martie 1849).

⁷⁰ *Ibidem*, f. 151–152 (Galați, aceeași, 29 iunie 1849). Rata de schimb era de circa 65 piaștri la o liră sterlină și 31 ½ la un galben.

⁷¹ *Ibidem*, f. 152–153.

⁷² *Ibidem*, f. 153.

⁷³ *Ibidem*, f. 110–113 (Galați, aceeași, 7 aprilie 1849).

⁷⁴ SJANI, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 1297, f. 93 (Iași, Gardner către Secretariatul de Stat, 29 mai 1849).

sub protecția casei comerciale britanice Charles Hanson & Co din Constantinopol⁷⁵. Acest fapt i-a adus lichiditățile de care avea nevoie, după o perioadă dificilă, și i-au asigurat sprijinul atotputernicului ambasador britanic în Imperiul otoman, Stratford Canning. Hanson l-a trimis în Moldova pe agentul său, un anume George Guarracini, care a evaluat situația lui Goldner și a încercat să medieze în relațiile cu guvernul. Dar, pe la sfârșitul lui 1849⁷⁶, Goldner a returnat toate avansurile primite și a continuat lupta pentru buna respectare a drepturilor sale.

Autoritățile moldovene erau decise să rezolve litigiul, căci atitudinea lui Goldner crea „inconveniențe serioase asupra veniturilor. Guvernul are nevoie de toate resursele și veniturile sale pentru a-și acoperi cheltuielile, iar cum ramura exactă [a vămii – n.n.] spre care trebuie să plătească dl Goldner este concesionată, există din partea contracciilor plângeri la adresa guvernului pe care acesta trebuie să le satisfacă”⁷⁷. Gardner a reușit să obțină suspendarea temporară a executării bunurilor antreprenorului, dar noul domnitor al Moldovei, Grigore Ghica, era convins că venise vremea să „se recurgă la măsuri coercitive împotriva dlui Goldner din cauza obișnuinței de a amâna aceste solicitări și a disputelor și certurilor cu autoritățile de la Galați de fiecare dată când i se cere să plătească”⁷⁸.

Astfel, lui Goldner i s-a cerut ultimativ să achite suma de 1.069 galbeni pentru cele 2.139 de vite abatorizate în perioada 1 septembrie – 10 octombrie 1849⁷⁹. La ordinele Vistieriei, pârcălabul de Galați a dispus executarea fabricii lui Goldner, pe 18 noiembrie, și confiscarea unei mari cantități de seu și de alte produse, astfel încât să acopere sumele datorate guvernului. Goldner a considerat că, încă o dată, neprietenosul viceconsul era în spatele acestor acțiuni, acuzându-l că „fusesse prezent și văzuse cum soldații intrau în fabrica lui”, în vreme ce el își freca mâinile cu satisfacție și se bucura „că autoritățile locale îi confiscau cantități imense de bunuri”⁸⁰. La cererea ambasadorului Canning, viceconsulul a protestat împotriva atitudinii oficialilor moldoveni⁸¹, dar un al doilea sechestrul a fost pus pe 25 decembrie, când, scria Goldner, „guvernul local a intrat din nou în stabilimentul meu cu forță armată și cu multe căruțe pentru a-mi confisca bunuri fără vreun fel de înștiințare și fără să trebuiască să fi primit ceva, ba chiar dimpotrivă”⁸². Totodată, investitorul a fost împiedicat să exporte seu, toate măsurile fiind luate, conform pârcălabului Gheorghe Ghica, „în urma unor noi datorii avute de dl. Goldner și pe care refuză să le plătească”⁸³. Al doilea sechestrul este destul de misterios,

⁷⁵ *Ibidem*, f. 115–116 (Iași, Protestul lui Guarricini, 24 noiembrie 1849).

⁷⁶ FO 195/349, f. 2 (Galați, Cunningham către Canning, 11 ianuarie 1850).

⁷⁷ FO 195/285, f. 633 (Iași, Gardner către Cunningham, 19 noiembrie 1849).

⁷⁸ FO 195/303, f. 270 (Iași, Gardner către Canning, 7 ianuarie 1850).

⁷⁹ Paul Păltănea, *op. cit.*, vol. II, p. 10.

⁸⁰ FO 195/349, f. 24 (Galați, Cunningham către Canning, 19 februarie 1850).

⁸¹ FO 195/285, f. 574 (Galați, aceeași, 21 decembrie 1849); *ibidem*, f. 576 (Galați, Protest către Pârcălăbia Galați, 20 decembrie 1849).

⁸² *Ibidem*, f. 586 (Galați, Goldner către Cunningham, 25 decembrie 1849).

⁸³ *Ibidem*, f. 594 (Galați, Cunningham către Pârcălăbia Galați, 28 decembrie 1849).

oficialitățile locale informând viceconsulatul că „aveau ordine de la Vistierie să forțeze plata prin confiscarea de seu, piei și chiar carne de vită”⁸⁴. Dar autoritățile de la Iași nu știau nimic despre această nouă execuție, când o cantitate de circa 30 de piei de seu pare să fi fost confiscată la ordinul interesat al pârcălabului⁸⁵. Cunningham a raportat confidențial, dar apoi a retractat, că exista suspiciunea că al doilea sechestrul era rezultatul unei „înțelegeri între Goldner și Ghica”: acțiunea consolida pretențiile celui dintâi și acoperea nevoia urgentă de bani a pârcălabului, care nu se temea de repercusiuni, fiind vărul domnului⁸⁶.

Aceste execuții au readus în prim plan conflictul dintre Goldner și viceconsulul britanic. Cunningham era deranjat de independența dovedită de Goldner, care apela la agenția consulară doar când era la ananghie; viceconsulul mai credea că un conflict deschis cu autoritățile era complet inutil și dăunător, disputele trebuind să fie „înaintate la Constantinopol, căci aici nimeni nu poate judeca guvernul”⁸⁷. Dar superiorii lui de la Iași, Constantinopol și Londra susțineau pe deplin cererile lui Goldner, astfel că lui Cunningham i s-a solicitat să-i acorde întreaga protecția necesară, în conformitate cu termenii privilegiului din 1844⁸⁸. La rândul lui, Goldner acuza invidia și reaua-voință a rivalului său; contractul fusese respectat până ce Cunningham îl denunțase, iar apoi „guvernul moldovean a început să impună taxe [...] pe toate articolele scutite conform acordului”. Chiar și când s-a înțeles cu autoritățile, „dl viceconsul Cunningham, dintr-un motiv sau altul, nu a încetat să-mi creeze cât de multe probleme a putut; nu numai că m-a lipsit de asistența la care eram îndrituit din partea numitului oficiu, ci a și acționat extrem de arbitrar împotriva fabricii mele, astfel încât am fost obligat să înaintez o nouă plângere împotriva lui către excelența sa sir Stratford Canning”⁸⁹. Dacă Ch. Cunningham se plângea că Goldner fusese „cea mai neplăcută parte a serviciului meu în ultimii cinci ani”⁹⁰, antreprenorul afirma că „am pierdut cea mai mare parte din timp în aceste dispute, timp pe care trebuia să-l fi dedicat supravegherii fabricii de carne”⁹¹.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 590 (Galați, Pârcălăbia Galați către Cunningham, 26 decembrie 1849).

⁸⁵ FO 195/349, f. 7 (Galați, Cunningham către Gardner, 17 ianuarie 1850) – „Un anume vistier Teodorachi care este socrul lui Gheorghe Ghika este contracciul poșlinei pe vite și având nevoie urgentă de bani a trimis un mesager la dl Ghika care a acționat imediat pentru a scoate bani de pe urma proprietății dlui Goldner”.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 76–77 (Galați, Cunningham către Canning, 30 martie 1850); revenirea în *ibidem*, f. 154 (Galați, aceeași, 25 mai 1850).

⁸⁷ FO 78/792, f. 108–109 (Galați, Cunningham către Bidwell, 9 aprilie 1849).

⁸⁸ *Ibidem*, f. 98 (Galați, Cunningham către Gardner, 29 martie 1849).

⁸⁹ *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy)*, p. 408 (Londra, Goldner către Grant, 21 februarie 1851).

⁹⁰ FO 78/792, f. 89 (Galați, Cunningham către Canning, 31 martie 1849).

⁹¹ *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy)*, p. 409 (Londra, Goldner către Grant, 21 februarie 1851).

În iunie 1849, „urmare a faptului că dl Goldner a adoptat un stil de corespondență către acest viceconsulat, pe care îl consider complet lipsit de respect față de această instituție”, dar și pentru că refuzase să plătească o amendă dată de consulul Gardner, Cunningham i-a retras protecția britanică „până la primirea de instrucțiuni de la superiorii săi”⁹². În decembrie, Goldner a plătit amenda de 50 de dolari spanioli⁹³, la solicitarea ambasadorului Canning, care însă îl învinovăța pe Cunningham că tergiversa formarea comisiei de analiză a pretențiilor financiare ale antreprenorului⁹⁴. Viceconsulul a dat vina pe Gardner și pe Goldner însuși (care trebuia să fie de acord cu membrii comisiei!), dar corespondența consulară dovedește că nu dorea să fie parte a acestor negocieri. Având în vedere poziția „excepțională” a investorului, Cunningham s-a recuzat, considerând că doar consulatul de la Iași îl putea ajuta pe Goldner „împotriva măsurilor guvernului moldovean. Viceconsulatul de la Galați nu are nici o putere în astfel de cazuri”⁹⁵. Dar, într-o telegramă datată 31 decembrie 1849, diplomatul accepta că adevărata problemă era „că dl. Goldner a avut față de viceconsulat o atitudine care ar fi condus fie la intimidarea viceconsulatului, fie în forțarea viceconsulatului să adopte un act de coerciție sau severitate împotriva lui”⁹⁶.

Toate aceste sechestre și scandaluri au făcut ambele părți extrem de dornice să rezolve litigiul. Pe 18 ianuarie 1850, Goldner i-a trimis viceconsulului o estimare a noilor lui pretenții financiare, după deducerea sumelor datorate pentru vitele sacrificate. Acesta pretindea suma de 19.000 de galbeni (circa 9.207 £), total provenind din „cheltuieli pentru construcția și amenajarea cuptoarelor necesare și pentru funcționarea manufacturii” – 6.500 galbeni, „cheltuieli și pagubele cauzate de diferențele de preț ale seului, ținut la graniță până când agentul fusese autorizat să plătească, protestând, taxa vamală” –, 1.500 galbeni, „cheltuieli la fabrică de la 1 martie până la data de 7 mai, estimate la 100 de piaștri pe săptămână, fiind obligat să facă acele cheltuieli, fără a putea continua fabricarea produselor sale până la rezolvarea diferențelor dintre mine și guvernul local” –, 1.000 ducăți, „pagubele determinate de întreruperea producției și profitul pe care l-aș fi realizat” – 10.000 galbeni (!). Erau apoi vechile solicitări privind plățile ilegale, în cuantum total de 551.694,30 piaștri (17.514 galbeni), dintre care datorați pentru vitele tăiate 83.461,14 piaștri (2.649 galbeni) și un rest de 468.233,16 piaștri (14.864 galbeni) pe care statul i-l datora. Convins că moldovenii nu-i puteau satisface pretențiile, Goldner era decis să-și înainteze cererile unei comisii numite de guvernele britanic, turc și rus, cele din urmă în capacitatea lor de puteri suzerană și protectoare ale principatelor române⁹⁷.

⁹² FO 195/285, f. 580 (Galați, Cunningham către Canning, 27 decembrie 1849).

⁹³ *Ibidem*, f. 598 (Galați, același, 28 decembrie 1849).

⁹⁴ *Ibidem*, f. 604 (Galați, același, 31 decembrie 1849), cu numeroase anexe în această privință.

⁹⁵ FO 195/285, f. 581–582 (Galați, același, 27 decembrie 1849).

⁹⁶ *Ibidem*, f. 639 (Galați, același, 31 decembrie 1849).

⁹⁷ FO 195/349, f. 15–16 (Galați, același, 18 ianuarie 1850); *ibidem*, f. 17–22 (Galați, Goldner către Cunningham, cu anexe financiare, 18 ianuarie 1850).

Comisia numită de guvernul de la Iași s-a reunit în februarie 1850, reprezentanții părții britanice fiind consulul francez în capitala Moldovei, Favre, și gerantul consulatului prusian, van Loos, în vreme ce autoritățile i-au delegat pe Petre Mavrogheni, prefect al poliției și fost pârcălab la Galați, și Mihail Kogălniceanu (fostul avocat al lui Goldner). Întâlnirile au avut loc la reședința lui Mavrogheni, în prezența vistierului-șef al Moldovei⁹⁸. Discuțiile au fost destul de dificile, guvernul încercând să demonstreze că Goldner „importa și exporta mult pe contul altora și că numărul de boi sacrificați în anii precedenți este mult mai mare decât recunoaște”⁹⁹. Însă judecata a fost rapidă și, printr-un aranjament privat semnat pe 25 februarie 1850, Goldner trebuia să primească de la guvern suma de 4–5.000 de galbeni, ca „satisfacție pentru toate pretențiile sale”, urmând ca autoritățile vamale să accepte „liberul import al tuturor materialelor necesare pentru stabiliment și liberul export al tuturor produselor” sale¹⁰⁰. Dar povestea nu s-a încheiat aici, deciziile comisiei deranjând pe mulți; o nouă comisie de arbitraj a fost formată în mai 1850¹⁰¹, ale cărei decizii nu sunt lămurite de sursele la care am avut acces.

Era un important succes pentru Goldner, care accepta să primească doar o parte din banii pe care „trebuise să-i plătească în mod injust vreme de mai mulți ani”. Dar mai mult decât orice altceva era confirmarea justeței felului în care interpretase privilegiul din 1844, ceea ce-i ușura „munca pentru viitoarele afaceri”¹⁰². Și avea destule de făcut, căci trebuia să livreze Amiralității cantități tot mai mari de conserve. Deși reclamații la adresa calității produselor sale, care conțineau „o substanță interzisă”, au precipitat sfârșitul contractului din decembrie 1844, Goldner a încheiat, în mai 1850, un nou acord pentru livrarea de 500.000 livre de carne de vită, de calitate I, în bucăți întregi. Pe 29 ianuarie 1851, a încheiat un contract similar pentru alte 800.000 livre de carne de vită, ambele angajamente având prevederi mai stricte, cu despăgubiri de 3–4.000 £ în cazul nerespectării condițiilor de calitate¹⁰³. Cu puțin timp înainte de debutul scandalului cârnii conservate, Stephen Goldner câștigase o luptă importantă în lungul conflict cu guvernul Moldovei și își asigurase poziția de principal contractor al Amiralității, cu fabrica de la Galați acoperind toate comenzile angajate în anii 1849–1850.

⁹⁸ FO 195/303, f. 278 (Iași, Gardner către Canning, 18 februarie 1850).

⁹⁹ *Ibidem*, f. 279. Un asemenea caz a fost povestit de Cunningham: Goldner l-a ajutat pe Guaricini să trimită la Constantinopol 90 piei de seu, „fără taxe de export, ca fiind producția fabricii lui”. FO 195/349, f. 78 (Galați, aceiași, 6 august 1850).

¹⁰⁰ FO 195/303, f. 285–286 (Iași, Gardner către Canning, 25 februarie 1850); FO 78/828, f. 197–198 (Iași, Gardner către Palmerston, 10 martie 1850) – Goldner a primit circa 2.500 £.

¹⁰¹ Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 227.

¹⁰² *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy)*, p. 408 (Londra, Goldner către Grant, 21 februarie 1851).

¹⁰³ *Preserved meats (Navy), Return to an Order of the Honourable the House of Commons*, p. 2.

IV. CARACTERUL LUI GOLDNER ȘI ACTIVITĂȚILE COMERCIALE ÎN MOLDOVA

Comisia parlamentară numită în anul 1852 a considerat, pe baza rapoartelor lui Cunningham și a declarațiilor altor martori, că o posibilă sursă pentru prezența de substanțe interzise în conservele lui Goldner ținea de proastele relații dintre acesta și angajații săi. Însă este greu de crezut că antreprenorul procesa în mod intenționat asemenea materii interzise, având în vedere prevederile financiare severe pentru încălcarea contractelor, adică situația în care canistrelor conțineau oase, carne de calitate inferioară, intestine, legume etc., prea mult sau prea puțin sos, carne stricăță sau nepotrivită pentru consumul uman¹⁰⁴. O analiză a surselor contemporane dovedește că Goldner avea multe neînțelegeri cu angajații săi, mult mai serioase decât cauzele pe care Ritchie le amintea după vizita sa la Galați, în toamna anului 1850: problema „ar fi rezultat parțial dintr-o conspirație răuvoitoare împotriva dlui Goldner și în parte din pura neglijență a celor cărora trebuise să le încredințeze administrarea intereselor sale”¹⁰⁵. Este dificil să precizăm numărul exact de oameni care lucrau la manufactura sa. În primii ani de activitate, existau circa 150 de salariați¹⁰⁶, lucrând în etapele de procesare a cărnii (văcari, măcelari, operatori conservare), în producerea canistrelor (tinichigii) și în partea de administrare generală a afacerii (contabili, agenți etc.). Forța de muncă era în general de proastă calitate, fiind obligat să recurgă la drojdia societății. Samuel Ritchie se plânga că angajații locali erau „persoane de cea mai joasă speță, un amestec de moldoveni, țigani, evrei și greci; oameni care, din cauza sclaviei lungi și abjecte în care au fost ținuți până într-o perioadă foarte recentă, sunt firește mincinoși, vicleni și depravați, neavând nici un fel de principii sau sentimente. La serviciul acestor oameni este obligat dl. Goldner să apeleze și poate să-și continue activitatea doar cu cea mai mare vigilență și supraveghere a acestora”¹⁰⁷.

Având nevoie de lucrători calificați, Goldner a adus la Dunăre mai mulți specialiști englezi, poate chiar de la fabrica din Londra. Thorp afirma că, inițial, erau patru englezi specializați în procesul de conservare¹⁰⁸, în vreme ce în 1850 mai erau „doar doi englezi angajați la fabrica dlui Goldner; unul dintre ei este un funcționar, celălalt un maestru de tinichigii, care între timp a murit”¹⁰⁹. Puțini dintre acești occidentali reușeau să reziste la Galați, principala problemă ținând de salariile mici plătite de patron. Thorp, care a lucrat la fabrica de conserve vreme de

¹⁰⁴ Keith Thomas Henry Farrer, *Goldner's Preserved Meats and the Last Franklin Expedition*, și urm., p. 21.

¹⁰⁵ *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy)*, p. 405 (Londra, Ritchie către Meek, 29 octombrie 1850).

¹⁰⁶ Emeric Mihály, Sara Mihály, *op. cit.*, p. 239.

¹⁰⁷ *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy)*, p. 405 (Londra, Ritchie către Meek, 29 octombrie 1850). Conform lui Thorp, cei mai mulți dintre angajați erau evrei ruși. *Ibidem*, p. 397 (Londra, Declarația lui Thorp, 28 ianuarie 1852).

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 396.

¹⁰⁹ *Ibidem* (Galați, Cunningham către Palmerston, 22 septembrie 1851).

circa cinci ani, se plângea de aceste remunerații proaste, pe care Goldner le achita numai după proteste vocale¹¹⁰. De fapt, de aici a plecat una dintre disputele permanente dintre antreprenor și viceconsulul de la Galați, lucrătorii britanici solicitând ajutorul lui Cunningham pentru a le apăra interesele. Thorp, spre exemplu, mărturisea că Goldner îl tratase foarte prost și îi plătise salariul numai după ce apelase la viceconsul. Cunningham remarcă faptul că Goldner se certa mereu cu angajații lui, „nu numai englezi, ci și de alte nații”¹¹¹, în timp ce Ritchie îi învinovăța pe lucrătorii englezi, care, „după ce și-au descoperit superioritatea față de cei din jur, au devenit prea independenți pentru a mai fi controlați în vreun fel”¹¹². Goldner, la rândul lui, se lamenta de poziția agentului diplomatic, căci, „urmăre a atitudinii acestui funcționar la adresa mea, am foarte puțin control asupra muncitorilor mei și abia de mai sunt stăpân al propriei mele fabrici; de fapt, a trebuit să-i trimit înapoi în această țară [Anglia – n.n.] pe toți angajații mei englezi”¹¹³.

Disputele trebuie să fi fost legate și de calendarul fabricii lui Goldner, a cărui activitatea se desfășura de obicei în cea de-a doua jumătate a anului. Vitele, principala materie primă, erau procesate începând cu luna august, operațiunile continuând până în decembrie, când produsele trebuiau încărcate la bordul navelor de transport, înainte ca Dunărea să fie complet înghețată. Sursele nu precizează cum arăta contractul muncitorilor calificați, dar este clar că aceștia nu erau foarte mulțumiți de condițiile financiare și de lucru oferite. Astfel, în sezonul 1850, Goldner nu avea nici un specialist în conservare în fabrica sa, procesul tehnologic fiind condus de un nepot de-al său, „un flăcău de vreo 16 ani, care n-avea nici un fel de experiență în conservare”¹¹⁴. Concluzia lui Cunningham, inclusă într-un raport trimis *Foreign Office*-ului în 1851, este validă: „Dacă anul trecut [în 1850 – n.n.] carnea conservată a fost mai proastă decât în anii anteriori, absența unui specialist în conservare poate avea legătură cu acest fapt”¹¹⁵.

Relația patronului cu angajații săi are elemente de veritabilă tragicomedie. După cum menționa Thorp, „din cauza faptului că Goldner îi plătea atât de prost, lucrătorii o duceau foarte rău, în special iarna, și erau întotdeauna foarte nemulțumiți”¹¹⁶. Adăugând la aceasta firea antreprenorului, foarte temperamental și ușor iritabil, recursul la violență devenea firesc. Declarația lui Cunningham este ilustrativă: deși „lucrătorii englezi nu l-au bătut niciodată pe Goldner și nici Goldner nu i-a bătut pe angajații englezi”, patronul „avea obiceiul să-i bată pe muncitorii germani, care, după cunoștințele mele, l-au bătut pe Goldner de patru

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 396–397 (Londra, Declarația lui Thorp, 28 ianuarie 1852).

¹¹¹ *Ibidem*, p. 392 (Galați, Cunningham către Palmerston, 28 iulie 1851).

¹¹² *Ibidem*, p. 405 (Londra, Ritchie către Meek, 29 octombrie 1850).

¹¹³ *Ibidem*, p. 408 (Londra, Goldner către Grant, 21 februarie 1851).

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 394 (Galați, Cunningham către Palmerston, 28 august 1851).

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 397 (Londra, Declarația lui Thorp, 28 ianuarie 1852).

ori”¹¹⁷. În alt caz, „unul dintre tinichigii s-a dat la Goldner astfel încât să-l provoace pe Goldner să-l lovească și atunci când Goldner l-a lovit pe unul, toți tinichigii și-au părăsit locul de muncă și au venit la Galați să se plângă”¹¹⁸.

Astfel, prezența de substanțe improprie în canistre poate fi explicată prin acțiunile angajaților de la Galați: fie însușindu-și carnea bună pentru uz propriu, obținând un profit suplimentar la salariile lor insuficiente, fie din cauza „firii rele și răzbunătoare” a muncitorilor furioși pe patron, aceștia sunt cu certitudine mai vinovați decât Goldner¹¹⁹. După cum aminteam mai sus, condițiile contractului erau extrem de severe, iar producătorul nu avea nici un fel de beneficiu dacă umplea conservele cu substanțe interzise. Thorp a văzut cum mari cantități de carne stricată erau aruncate în Dunăre¹²⁰, iar Cunningham raporta, după o discuție cu unul dintre angajații lui Goldner, că „până la 200 de carcace de carne au fost aruncate în fluviu în sezonul trecut în stare de putrefacție”¹²¹. Este mult mai probabil ca materia interzisă să fi fost pusă în cutii de către lucrătorii nemulțumiți, în contextul, sugerat de Ritchie, al neglijenței arătate de managerul lui Goldner, „care s-a dovedit complet nedemn de încrederea pusă în el, deși la acel moment dl. Goldner a plasat o maximă încredere în integritatea și judecata lui”¹²².

Cât despre relațiile dintre patron și angajați, și alte cazuri dovedesc comportamentul violent al lui Goldner. Acesta fusese amendat de către consulat deoarece bătuse, în 1849, un soldat moldovean. Goldner s-a apărat susținând că „victima nu era în timpul serviciului în acel moment, nu era cunoscut ca fiind soldat, ci doar îl înlocuia pe cel cu adevărat de serviciu”, iar incidentul avusese loc „în circumstanțe foarte speciale”, care l-au iritat foarte tare¹²³. Goldner a refuzat cu încăpățănare să ajungă la o înțelegere cu soldatul și superiorii acestuia, plătind amenda impusă de consulat numai după cererea ultimativă a lui Stratford Canning. Același caracter dificil este vizibil în relațiile cu oficialii moldoveni, în situația în care „dl. Goldner cu ajutorul lucrătorilor lui i-a gonit de mai multe ori pe polițiști”. Ba chiar i-a declarat pârălabului că, dacă doreau să pună sechestru pe bunurile lui, trebuiau să se pregătească în mod corespunzător: „dacă va trimite doar douăzeci sau treizeci de dorobanți (soldați de poliție), își va înarma oamenii și-i va goni, dar dacă va veni cu o sută de soldați, va părăsi fabrica”. Astfel că sechestrul a fost pus cu ajutorul unei companii de soldați, complet înarmați și echipați de luptă¹²⁴.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 392 (Galați, Cunningham către Palmerston, 28 iulie 1851).

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 395–396 (Galați, Cunningham către Palmerston, 22 septembrie 1851).

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 392 (Galați, Cunningham către Palmerston, 28 iulie 1851); *ibidem*, p. 396 (Galați, Cunningham către Palmerston, 22 septembrie 1851).

¹²⁰ *Ibidem*, p. 396 (Londra, Declarația lui Thorp, 28 ianuarie 1852).

¹²¹ *Ibidem*, p. 395 (Galați, Cunningham către Palmerston, 22 septembrie 1851).

¹²² *Ibidem*, p. 405 (Londra, Ritchie către Meek, 29 octombrie 1850).

¹²³ FO 195/349, f. 28 (Galați, Cunningham către Goldner, 11 mai 1849); *ibidem*, f. 30 (Galați, Goldner către Cunningham, 11 mai 1849); *ibidem*, p. 34 (Galați, Cunningham către Goldner, 21 februarie 1850); *ibidem* (Galați, Goldner către Cunningham, 1 martie 1850).

¹²⁴ FO 195/285, f. 639 (Galați, Cunningham către Canning, 31 decembrie 1849).

Interesat să coboare prețul produselor sale și să-și asigure contracte cu Amiralitatea, Goldner a forțat obținerea de costuri reduse pe întregul lanț tehnologic de producție. Prima etapă era achiziția vitelor, cumpărate din întreaga Moldovă, dar și din Țara Românească. Goldner călătorea mult, uneori la distanțe de 3–400 de kilometri, spre Moldova de sus și Țara Românească, pentru a încheia cele mai avantajoase înțelegeri. Costul animalelor era un element cheie în prețul final al conservelor, fiind extrem de important să-și asigure animale de bună calitate, care să-i fie livrate la momentul oportun. „Costul unui bou este doar la un sfert din cel al unui juncan englez sau scoțian de mărime și calitate egale”¹²⁵, dar Goldner a folosit stratagemele potrivite pentru a obține prețuri și mai mici. În 1850, spre exemplu, a semnat un precontract cu prințul Dimitrie Cantacuzino, care trebuia să-i furnizeze 120 de boi. Obligația vânzătorului era să aducă animalele până la fabrica din Galați, dar, pentru că vitele nu fuseseră livrate la timp, Goldner a primit doar 40 de boi în curtea stabilimentului său, astfel încât să acopere cei 400 galbeni plătiți în avans. Cât despre restul animalelor, le primea „doar dacă se făcea o scădere foarte considerabilă la prețul convenit”¹²⁶. Vânzătorul s-a plâns autorităților că era înșelat și, după scandalul obișnuit, șeful poliției și 12 soldați au eliberat boii „confiscați” de Goldner, după ce acesta declarase public că vitele vor părăsi fabrica doar prin utilizarea forței¹²⁷. Trebuie să precizăm aici că respectarea datelor de livrare era esențială pentru afacerea unui abator. Boii îngrășați cu iarbă în lunile de primăvară și vară erau gata de prelucrare în august, când începea de obicei producția conservelor. „Toți boii sunt în general sacrificați până la sfârșitul lui septembrie, iar apoi începe sacrificarea vacilor, care continuă până la începutul lui noiembrie”. Dacă în lunile de vară târzie – toamnă timpurie putea exista problema temperaturilor ridicate, care nu lăsau mult timp la dispoziția procesatorilor între momentul sacrificării animalului și conservare, în lunile noiembrie și decembrie vitele erau hrănite cu fân, cost suplimentar la prețul conservelor¹²⁸. În același timp, o iarnă timpurie putea împiedica încărcarea produselor pe navele de transport, ceea ce periclita respectarea contractelor.

Antreprenorul a forțat înțelegerea și în privința permisiunii de a importa vite, fără taxe vamale, atunci când nu-și putea asigura materia primă de pe piața Moldovei. Cu Galații situat pe frontiera dintre Moldova și Țara Românească, era extrem de profitabil să cumpere vite din Țara Românească. În 1849, spre exemplu, a adus la Galați 600 de vite muntene, dar în august 1850 autoritățile locale au

¹²⁵ *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy)*, p. 406 (Londra, Ritchie către Meek, 29 octombrie 1850).

¹²⁶ FO 195/349, f. 180–181 (Galați, Cunningham către Canning, 8 iunie 1850), cu numeroase anexe asupra chestiunii; FO 195/303, f. 367 (Iași, Gardner către Canning, 11 iulie 1850).

¹²⁷ FO 195/349, f. 192 (Galați, Goldner către Cunningham, 7 iunie 1850); *ibidem*, f. 196 (Galați, Raport asupra execuției, 7 iunie 1850); *ibidem*, f. 202–203 (Galați, Pârcălăbia Galați către Cunningham, 8 iunie 1850).

¹²⁸ *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy)*, p. 395 (Galați, Cunningham către Palmerston, 28 august 1851).

refuzat să primească animalele importate, căci Goldner nu dovedise lipsa vitelor pe piața internă, iar o epizootie bântuia în principatul sud-carpatic. Goldner era însă extrem de insistent și, cu sprijinul consulului de la Iași, reușea mai mereu să obțină scutirile solicitate¹²⁹.

S-a considerat, de asemenea, că problemele conservelor derivau din faptul că stabilimentul era o fabrică al cărei principal produs era seul. Pe baza „cunoștințelor și observațiilor” sale, Cunningham raporta că Goldner a „făcut producția de seul cel dintâi și principalul obiect [al manufacturii sale], iar cel al cărnii oarecum secundar”¹³⁰, „carnea fiind sacrificată pentru seul”¹³¹. Nu era însă un secret că antreprenorul putea să asigure costuri mici pentru produsele sale tocmai prin faptul că acoperea costul animalelor prin comercializarea seului și pieilor. Conform rapoartelor Amiralității, conservele nu par să fi avut probleme cu calitatea cărnii propriu-zise, ci cu „substanțele improprii” sau cele „necorespunzătoare cu contractul”. Raportul publicat în ianuarie 1852 dovedește că în canistrelor condamnate ca improprii pentru consum uman, după un control la depozitul Royal Clarence Yard, Gosport, s-au găsit mai ales „substanțe precum bucăți de inimă, rădăcini de limbi, bucăți de palate, bucăți de limbă, sânge coagulat, bucăți de ficat, ligamente ale gâtului, bucăți de intestine” sau carne strică¹³². Evaluând rata de respingere a conservelor lui Goldner, T. T. Grant estima proporția condamnată la 5% din cele 2,74 milioane livre vândute Amiralității. Oricum, inspectorul Oficiului de aprovizionare adăuga că mai puțin de 0,25% cuprindeau „substanțe improprii”, restul fiind conserve cu carne de bună calitate care, din diferite motive, se stricase. Astfel, problemele țineau mai degrabă de procesul tehnologic și de calitatea canistrelor, căci cele mai multe se înregistrau la conservele mari (de la 10 livre în sus) și se datorau unor cauze mecanice, precum manipularea neglijentă sau transportul în condiții improprii¹³³. Acestea erau și principalele neajunsuri pe care Ritchie le-a identificat la manufactura lui Goldner, în timpul vizitei făcute la Galați în anul 1850: „canistrelor unde carnea era strică¹³⁴ din cauza conservării defectuoase” și cele „unde acest rezultat s-a produs din cauza canistrelor defecte”¹³⁴. Dar, pentru a concluziona, nu era nici o incompatibilitate structurală între a obține de la vite sănătoase atât seul foarte bun, cât și carne de calitate excelentă.

¹²⁹ SJANI, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 1297, f. 101 (Galați, Petiția lui Goldner, 13 august 1849); *ibidem*, f. 100 (Iași, Gardner către Secretariatul de Stat, 4 septembrie 1849).

¹³⁰ *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy)*, p. 391 (Galați, Cunningham către Palmerston, 28 iulie 1851).

¹³¹ *Ibidem*, p. 394 (Galați, Cunningham către Palmerston, 28 august 1851).

¹³² *Putrid "Preserved" Meat*, în „The Lancet. A Journal of British and Foreign Medicine, Physiology, Surgery, Chemistry, Criticism, Literature and News”, nr. 2, 10 ianuarie 1852, p. 52.

¹³³ T. K. Derry, T. I. Williams, *A Short History of Technology from the Earliest Times to A.D. 1900*, New York, 1961, p. 696.

¹³⁴ *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy)*, p. 402 (Londra, Ritchie către Meek, 29 octombrie 1850).

Sursele nu menționează cazuri de rele practici de-a lungul procesului tehnologic, care era considerat extrem de bun. Dar probleme serioase apăreau și la expedierea conservelor către beneficiar, etapă în care Goldner putea obține reduceri semnificative ale prețului final al produselor lui. Când a livrat un transport de conserve în toamna anului 1848, el a tocmnit un vas construit la Galați, plătind cu 25% mai puțin decât dacă transportul ar fi fost efectuat cu un vas britanic, obținând astfel „un câștig de 550 £ pe lângă avantajul de a plăti arvună pentru o primă de asigurare mare”; apoi, l-a convins pe armatorul vasului să acopere și diferența de asigurare. La Londra, „fără să spună că tocmise un vas inferior” și făcând aluzie la sumele foarte mari pe care le plătise, „din dorința de a livra proviziile”, Goldner a convins Amiralitatea să-i acorde subsidii. „Astfel, obținând 4% de la proprietarul vasului și 5% de la Amiralitate, dl. Goldner plătește numai 1% asigurare”¹³⁵. Cum vasul tocmnit a avut probleme la ieșirea în Marea Neagră, călătoria până în Anglia a durat, probabil, mai mult, cu o presiune suplimentară asupra fragilității transport. Uneori, datorită anotimpului înaintat, Dunărea înghețată provoca alte întârzieri și probleme pentru canistre, care puteau fi „foarte mult lovite și zgâriate”. La fel de nefericită s-a dovedit și transportarea lor în cutii, „canistrelor lovindu-se unele de altele”, mari neajunsuri „producându-se canistrelor din felul în care sunt tratate după ce părăsesc fabrica”¹³⁶.

V. SFÂRȘITUL

În aprilie 1851, Amiralitatea a solicitat *Foreign Office*-ului „să-l instruiască pe consulul majestății sale sau pe agentul guvernamental din acel loc să inspecteze și să raporteze asupra modului de producere și preparare a acestor cărnuri conservate”. Măsura era dictată de „plângerile serioase făcute de marinarii din flotă în privința inferiorității cărnii și a faptului că, în multe cazuri, canistrelor conțineau mizerie și părți din intestinalele animalului”¹³⁷. Astfel, la 14 mai 1851, subsecretarul de stat Henry Unwin Addington l-a instruit pe Cunningham „să servească în calitate de inspector guvernamental în numele Amiralității pentru cămurile conservate pregătite de dl. Goldner”¹³⁸. Dar viceconsulul nu a avut ocazia să verifice, în calitate oficială, manufactura inamicului său, unde procesarea începea în partea a doua a anului, căci contractul a fost întrerupt definitiv în iunie 1851. Oricum, Cunningham a fost consultat în scandalul ce tocmai se născuse, autoritățile fiind

¹³⁵ FO 78/792, f. 116–117 (Galați, Cunningham către Canning, 8 aprilie 1849).

¹³⁶ *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy)*, p. XIV.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 390 (Londra, J. Parker către Henry Unwin Addington, 26 aprilie 1851).

¹³⁸ FO 78/865, f. 4 (Londra, Addington către Cunningham, 14 mai 1851); *ibidem*, f. 206 (Galați, Cunningham către Palmerston, 23 iunie 1851).

interesate „să obțină orice informație cu referire la sistemul urmat de dl. Goldner în conservarea proviziilor pentru flotă”¹³⁹.

Goldner a încercat să-și apere poziția, făcând aluzie la multiplele lui probleme, dar scandalul din Anglia era prea mare. Furia publică, pe fondul emoției legate de soarta misiunii arctice a lui sir John Franklin, a precipitat lucrurile și, după inspecția produselor livrate de antreprenor, Camera Comunelor a numit, pe 16 februarie 1852, o Comisie parlamentară de analiză a produselor de carne conservată achiziționate de Amiralitate. 20 de martori, oficiali implicați în inspectarea proviziilor flotei și specialiști în industrie alimentară, au fost chemați să depună mărturie, dar Stephen Goldner nu a fost citat de Comisie. Raportul oficial, prezentat Camerei Comunelor la 3 mai și făcut public în întreaga presă britanică, a avut consecințe majore asupra modului în care Amiralitatea a încheiat ulterior contractele de livrare pentru produsele conservate, determinând chiar deschiderea unei fabrici proprii de conserve, la Deptford (1852)¹⁴⁰.

Goldner a fost complet compromis, implicarea sa în fabricarea conservelor încetând să mai fie menționată. De fapt, sursele nu oferă informații despre soarta lui după această veritabilă lapidare publică. Cât despre fabrica de la Galați, aceasta a fost plasată, în ianuarie 1852, când contractorul a părăsit portul dunărean, sub controlul viceconsulatului. Ulterior a fost sechestrată de un austriac, pe nume Marrasi, execuția fiind ridicată când au sosit la Galați Alfred Powell și Samuel Ritchie, doi foști asociați ai lui Goldner, care i-au acoperit datoriile¹⁴¹. Gardner, consulul britanic la Iași, cerea instrucțiuni suplimentare de la *Foreign Office*, neștiind cum să-l privească pe Ritchie, fostul agent și partener al contractorului compromis¹⁴². În vara anului 1852, noii investitori „erau dornici să reînnoiască privilegiul prin care doar ei să aibă dreptul de a conserva carne în canistre ermetice, dar mai ales doreau să li se reconfirme concesiunea asupra terenului unde se afla fabrica”¹⁴³. Termenii propuși au fost acceptați și, învățând din problemele trecutului, Ritchie și Powell au angajat forța de muncă a muncitorilor britanici, 20 de măcelari englezi lucrând la Galați în 1853, restul angajaților fiind localnici. Fabrica a rămas în funcțiune vreme de alte două decenii, până în 1875, când dispozitivele mecanice au fost vândute la licitație¹⁴⁴.

Aventura comercială a lui Goldner în Moldova este decisivă în înțelegerea caracterului lui Goldner, „vinovat” de dezastrul misiunii arctice a lui John Franklin.

¹³⁹ *Report from the Select Committee on Preserved Meats (Navy)*, p. 390 (Londra, W.A.B. Hamilton către Addington, 3 iunie 1851).

¹⁴⁰ R. Perren, *op. cit.*, p. 41.

¹⁴¹ FO 78/901, f. 72–73 (Galați, Cunningham către Gardner, 12 august 1852).

¹⁴² *Ibidem*, f. 67–68 (Iași, Gardner către Malmesbury, 27 august 1852). Gardner avea multe întrebări oarecum retorice: „În ce lumină să-l privesc [pe Goldner, n.n.]? Ca pe un acuzat de fraudă? Și în ce lumină să-l privesc pe dl Ritchie?”.

¹⁴³ *Ibidem*, f. 324 (Galați, Cunningham către Gardner, 6 decembrie 1852).

¹⁴⁴ Paul Păltănea, *op. cit.*, vol. II, p. 11.

„Un om rău”, practicând din umbră „o foarte bine calculată artă a înșelătoriei”, contractorul a fost portretizat de contemporani, ca și de istoricii de astăzi, drept un veritabil suspect de serviciu, vinovat de crimă cu premeditare, în încercarea de a obține „profit fără a-și face probleme de conștiință sau de vină, fără interes pentru respectarea vieții”¹⁴⁵. O analiză riguroasă a surselor disponibile ni-l arată ca pe un afacerist extrem de inteligent și ingenios, capabil să inoveze nu numai procesul tehnologic de producție, ci și dimensiunea economică a afacerii. Un „ins activ și inteligent”, cum îl descria consulul de la Iași, Goldner avea o fire irascibilă, care i-a influențat mult relațiile umane și profesionale. Se tocmea tot timpul, negocia, se certa și se bătea, oponenții săi acoperind întregul spectru social și național, de la domnitor și autoritățile locale până la propriii angajați de toate etniile. Investiția lui în Moldova este istoria unei firi încăpățânate, care „s-a ținut scai” de drepturile sale, reale sau închipuite, fără mare interes pentru consecințe. Goldner a fost victima propriului temperament, care i-a măcinat energia și timpul în dispute de multe ori colaterale.

Nu este clar cum a funcționat fabrica din Hounsdtich în cei șapte ani în care Goldner a fost legat de manufactura de la Galați. Faptul că a petrecut cea mai mare parte a timpului în principate sugerează că stabilimentul din Moldova era principala lui preocupare comercială, poate soluția la probleme financiare din Anglia și felul de face o avere în acest „El Dorado” agro-pastoral. Goldner a demonstrat „muncă, talent și hărnicie”, dar și o inabilitate de a dezvolta o afacere avantajoasă pe termen lung, înstrăinându-și toate acele persoane și instituții care-l puteau ajuta. De la relațiile umane și profesionale la inabilitatea de a-și ține aproape forța calificată, de la eforturile de a-și asigura un statut de monopol pe piața locală până la disputele continue cu Vistieria, Goldner s-a dovedit extrem de parcimonios. Într-o provincie unde bacșii erau bine înrădăcinați, contractorul nu a ales întotdeauna cele mai simple soluții. Totodată, conflictul cu viceconsulul de la Galați l-a lipsit, în practică, de avantajul jurisdicției consulare și i-a opus un inamic la fel de încăpățânat și răzbunător. Și-a creat astfel, în mod complet artificial, probleme suplimentare și conflicte inutile, care i-au periclitat situația în Moldova. Imediat ce s-a compromis în Marea Britanie, a pierdut și în Moldova protecția puținelor persoane care încă îl susțineau.

Goldner nu a fost totuși un criminal gata să pună în pericol viețile umane pentru profit, cu toate că sursele epocii îl arată ca pe un capitalist rapace, interesat să obțină beneficii materiale cât mai mari din afacerile sale. Din această perspectivă, el reprezintă unul dintre pionierii capitalismului occidental în principatele române. Simțind uriașele posibilități de a introduce tehnologie avansată în aceste zone periferice, înzestrate cu materii prime bogate și ieftine, Goldner a deschis drumul investițiilor majore în resursele Moldovei și ale Țării Românești. Fabrica sa din Galați s-a dovedit viabilă din punct de vedere economic și a rezistat mai bine

¹⁴⁵ Scott Cookman, *op. cit.*, p. 108–110.

de două decenii după căderea inițiatorului ei. Astfel, Goldner pare să fi fost mai degrabă o victimă a conjuncturilor, un țap ispășitor într-un scandal pe care Amiralitatea a dorit să-l rezolve cât mai rapid, căci în conservarea produselor de origine animală s-a dovedit un explorator la fel de mare ca și Franklin în cercetarea regiunilor polare.

STEPHEN GOLDNER AND THE CANNED MEAT FACTORY IN GALAȚI
(1844–1852)

Abstract

In June 1844, Stephen Goldner, a Jewish-born Hungarian entrepreneur residing in Britain, got from the Moldavian authorities the approval to establish a cannery in Galatz. Involved for several years in preserving meats on the basis of an innovative technological process and eager to impose himself on the competitive market of the Admiralty's contractors, Goldner attempted to benefit from the cheap resources of the Romanian Principalities, rich agro-pastoral areas, where domesticated animals were extremely cheap. On the basis of a privilege received from prince Mihail Sturdza, Goldner opened his factory in the Danubian port of Galatz. On the basis of documentary sources identified in British and Romanian archives, this paper details Goldner's activity in Moldavia, during the seven year period in which he managed the industrial establishment from Galatz. The episode is extremely interesting, as the manufacture covered most of the contracts concluded with the Royal Navy and in 1851–1852 Goldner was the protagonist of a huge public scandal in Britain. It was considered, then and now, that the bad quality of his products could have endangered the fate of Sir John Franklin's polar expedition. The paper presents the interest of western historiography for the goods Goldner delivered to the Admiralty, then details the terms of his agreement with the Moldavian authorities, as well as the conflicts which this privileged contract nourished: that with the British vice-consul at Galatz, Charles Cunningham, but especially Goldner's arguments with the officials from Galatz and Jassy related to his interpretation of the exemptions from paying custom dues. The paper also refers to the reasons which determined the investor to relocate his production in the remote Moldavia and to the way in which his affairs suffered due to Goldner's impetuous temperament.

Keywords: canning industry, Stephen Goldner, John Franklin, Galați (Galatz), Moldavia, Romanian Principalities.